

про вирішення всіх питань, пов'язаних зі спадщиною, ще за життя, що можливо за допомогою заповіту, спадкового договору. Це спростить вирішення майнових питань після смерті спадкодавця та зведе до мінімуму суперечки між спадкоємцями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ліюпол І. М. Електронний нотаріат: переваги та ризики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 86-88. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/1_2022.pdf
2. Ліюпол І. М. Деякі особливості вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17 червня 2022 р. м. Одеса. URL: <https://hdl.handle.net/11300/20289>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Мовчан А. Спадкування під час війни. European Business Association: веб-сайт. URL: <http://surl.li/cbeld>
5. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>
6. Печений О. Війна як фактор впливу на спадкові правовідносини. Lex Inform: веб-сайт. URL: <http://surl.li/cbeht>
7. Які особливості спадкування під час воєнного стану? URL: <https://2022.uba.ua/news/yaki-osoblyvosti-spadkuvannya-pid-chas-voyennogo-stanu/>

Шишменко Олег Ігорович,

*студент 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу
Полюк Ю. І.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на судовий захист представляє собою самостійне суб'єктивне конституційне право, яке характеризується гарантова-

ною можливістю особи вчиняти юридично значимі активні процесуальні дії в разі посягання іншою особою на її права, свободи та інтереси шляхом звернення до суду, з метою отримання належного захисту, забезпечення та реалізація якого є обов'язком держави [1, с. 52]. Одним із способів забезпечення цього права згідно зі ст. 64 Конституції України є неможливість його обмеження в умовах воєнного стану, правовий режим якого діє на території України з 24.02.2022 року. Воєнний стан та загальна ситуація в країні спричинила необхідності адаптації державних інституцій до реалій повномасштабної війни. Система цивільного судочинства не стала виключенням, що безпосередньо вплинуло на процес здійснення правосуддя. З об'єктивних причин, в умовах війни забезпечити безперервну роботу суду через активні бойові дії не завжди вдається, а на тимчасово окупованих територіях України це взагалі неможливо, як результат, суб'єкти звернення до суду фактично позбавляються можливості реалізувати своє конституційне право на судовий захист. Тож доречно буде приділити увагу реаліям та особливостям здійснення судочинства в умовах воєнного стану.

Така обставина як неможливість здійснення судочинства судами, які опинилися в зоні бойових дій або під окупацією вимагає від держави вчинення дій на забезпечення права на судовий захист, гарантованого Конституцією України. Зокрема, ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що повноваження судів не можуть бути припинені, а ч. 2 ст. 26 зазначеного Закону забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства [2]. Дане питання було вирішено 03.03.2022 року шляхом внесення оперативних змін до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус судів», де було визначено більш ефективний та швидкий механізм зміни підсудності судових справ. Зокрема, нова редакція закону передбачила можливість зміни підсудності справ суду, який не може здійснювати правосуддя, до суду, який найбільш територіально наближений до нього або іншого визначеного суду рішенням Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) за поданням Голови Верховного Суду (далі – ВС), а у разі неможливості здійснення нею повноважень, за розпорядженням Голови ВС [3]. Саме наділення Голови ВС повноваженням щодо зміни підсудності дозволило оперативно реагувати на проблему неможливості здійснення правосуддя судом, який знаходиться на тимчасово окупованій території України, оскільки рішення зазначеної про-

блеми рішенням ВРП було ускладнено через неможливість виконання Радою своїх повноважень. За результатами застосування ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» станом на 07.11.2022 року на офіційному веб-сайті судової влади оприлюднено 35 розпоряджень Голови ВС про визначення територіальної підсудності справ, якими було змінено, а згодом й відновлено територіальну підсудність судів у зв'язку з деокупацією [4]. Звертаючись до суду за захистом при вирішенні питання щодо визначення територіальної підсудності своєї справи слід керуватися статтями 26-30 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), що встановлюють правила територіальної юрисдикції (підсудності) та виходячи з них визначити суд, до якого слід звертатись, а якщо роботу цього суду припинено, скористатися розпорядженням Голови ВС, де зазначено, до якого саме суду передані повноваження необхідного суду.

Доречними також стали рекомендації Ради суддів України (далі – РСУ) від 02.03.2022 року, якими судам було рекомендовано: по можливості відкладати або знімати розгляд справ (окрім невідкладних розглядів) зважаючи на неможливість прибуття учасника справи у зв'язку з небезпекою для життя учасника чи працівників суду; невідкладні справи розглядати лише за наявності письмової згоди всіх учасників провадження; виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків та по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану [5].

Втім, процесуальні кодекси досі не зазнали достатніх змін, якими б добавили нові розділи або спеціальні норми, які регулюють порядок здійснення судочинства в сьогоденних умовах. Це змушує суддів «адаптувати» чинне законодавство до реалій. У Верховній Раді був зареєстрований проект закону № 7316 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)», який так і не був прийнятий, через що в суддів постають питання дистанційної участі осіб у судовому розгляді, відкладення розгляду справи, поновлення та продовження строків. Через це наразі існує чимало прецедентів коли суди неодноразово відкладають розгляд справи та не застосовують наслідки неявки учасників справи, які передбаченні ст. 223 ЦПК України, обґрунтовуючи це посиланням

на вищезазначені рекомендації РСУ. Наприклад, Соснівський районний суд у м. Черкаси у справі № 712/1219/22 постановив ухвалу, якою відклав розгляд справи, мотивуючи своє рішення, зокрема, рекомендаціями РСУ від 02.03.2022 року [6]. Звісно, судді мають досліджувати причини неявки та докази підтвердження цих причин в кожному конкретному випадку, втім, законодавцю слід прийняти необхідні зміни, які б врегулювали зазначені питання та унеможливили різне тлумачення норм права.

Стосовно повідомлення учасників судової справи про час та місце розгляду, слід зазначити, що з першого дня повномасштабної війни і до 20.06.2022 року був закритий доступ до Єдиного реєстру судових рішень та інформації щодо стану розгляду справ. Зрозуміло, що це було зроблено задля унеможливлення використання потенційно цікавої інформації окупантами та захисту реєстрів від кібератак. Проте, закриття реєстрів було вчинено без нормативних підстав, що формально означає порушення принципу відкритості інформації щодо справи, зазначеного у ст. 8 ЦПК України.

Заслугує уваги також питання процесуальних строків, яке наразі врегульовано лише частково. Звісно, ще під час пандемії Covid-19, законодавець передбачив можливість поновлення чи подовження процесуальних строків, якщо порушення строків зумовлене обмеженнями карантину. Проте, норми, подібної до п. 3 прикінцевих положень ЦПК України, яка передбачає можливість поновлення чи подовження строків через обмеження, впровадженими у зв'язку з карантинном [7], щодо обставин, зумовлених воєнним станом, процесуальний закон не містить і зазначене питання вирішується у загальному порядку, хоча воно є доволі важливим та потребує законодавчого врегулювання.

Загалом, система судових органів гідно витримує виклики воєнного часу і продовжує забезпечувати право осіб на судовий захист, яке гарантується Конституцією України. Проте, процесуальне законодавство виявилось не цілком пристосованим до реалій воєнного стану, що створило чимало проблем у процесі здійснення судочинства. Для вирішення цих проблем законодавцю слід продовжити роботу над удосконаленням процесуальних кодексів, які доцільно було б доповнити окремим розділом про порядок здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, який би передбачив додаткові механізми подовження чи поновлення процесуальних строків та додатковий механізм повідомлення учасників судової справи про місце та час розгляду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України: дисертація, канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса: 2019, 258 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. Дата оновлення: 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#n2>
4. Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ. Портал судової влади України. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist.
5. Усім судам України! Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради суддів України. 02.03.2022. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>.
6. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 10.05.2022 р. у справі № 712/1219/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104223909>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 15.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20221015>

Шевченко Єлизавета Дмитрівна,

*студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного
процесу Андронов І. В.*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Інформатизація суспільства і, зокрема, розвиток цифрових технологій привели до необхідності розгляду в різних формах судочинства нового виду доказів – цифрових (електронних) доказів, яких раніше не існувало. Станом на сьогодні практика дослідження та використання цих доказів в Україні переживає лише етап становлення та самовизначення, а в науковій спільноті нашої держави та зарубіжних